

- ¹² Biržiška V. Lietuviškieji slapyvardžiai ir slapyraidės. - Kaunas, 1943. - D. 1, p. 35.
¹³ Lietuvos bibliografija ..., 1912. - D. 1, p. 130.
¹⁴ Ten pat. - P. 441.
¹⁵ KAVB kartoteka.
¹⁶ Lietuvos bibliografija ..., 1913. - P. 51.
¹⁷ Ten pat. - P. 246.

- ¹⁸ Lietuvos bibliografija ..., 1912. - D. 1, p. 122.
¹⁹ KAVB kartoteka.
²⁰ Lietuvos bibliografija ..., 1912. - D. 1, p. 43.
²¹ KAVB kartoteka.
²² Lietuvos bibliografija ..., 1912. - D.1, p. 252.
²³ KAVB kartoteka.
²⁴ Lietuvių enciklopedija. - T. 32, p. 50.

Summary

Characteristic Features of Methods in Identification of Pseudonyms

Irena BARTAŠIENĖ

Article describes the experience obtained by the National Bibliographic Division of the Kaunas District Public Library in clarifying pseudonyms during the investigation of Lithuanian periodical publications of 1912-1917.

Significant importance in carrying out this task had formation of card files of the personal and geographical names. Records about the correspondents of periodical publications found in these files allowed to obtain more specific information on the names and surnames of majority of them, also to define their identity with the disclosed pseudonyms from various sources. Further identification of pseudonyms is done during the formation of the

bibliographic publication, i.e., describing the publications, arranging the records, editing.

Specific features are distinguished in the clarification of different types of pseudonyms - kryptonoms, names, the latter being supplemented by the location names or profession, also allonyms. Article reveals that comparing various specifications - location, specialty of the periodical publication and its ideological trend, author's profession, facts from his biography, unknown authors were successfully disclosed. Also, this approach offers greater opportunities for checking and evasion of inaccurate decisions.

UDK 01.001+002.2(474.5)

Ar verta registruoti lietuviškus tekstus?

Aurelija RABAČIAUSKAITĖ

Bibliografijos ir knygotyros centras, K. Sirvydo 4, 2600 Vilnius

Daugiau kaip prieš ketvirtį amžiaus pasirodžiusiame "Lietuvos TSR bibliografijos" serijos A pirmame tome yra atskiras skyrius (ne priedas!) "Lietuviški tekstai knygoje kitomis kalbomis". Tie tekstai gana įvairūs, nors daugiausia vyrauja malda "Tėve mūsų" ir kalbos pavyzdžiai.

Knygos, turinčios tokių lietuviškų tekstų, irgi nevienodos. Jos skiriasi tiek turiniu, tiek kalba (dažniausiai lotynų, bet yra ir lenkų, vokiečių, rusų kalbomis), tiek pagaliau savo reikšme raštijos istorijai. Savaiame supranta, kad kuo senesnė knyga, tuo labiau vertinamas jos lietuviškas tekstas. XVI-XVII a. knygų su lietuviškais tektais yra ne itin daug, todėl reikia labiau susikoncentruoti ties XVIII a., kuris Vakarų Europoje vadinamas Švietimo epocha.

Iš viso šiose knygose yra užregistruoti 59 tekstai. Tai gi kyla klausimas, ar reikia pasitenkinti tuo, kas yra, ir nebeieškoti daugiau, ar kartu ieškoti ne tik lietuviškos knygos, bet ir lietuviškų tekstų.

Manoma, kad daugiausia dėmesio skiriama ne tekstams, o knygoms. Šios nuomonės šalininkai įsitikinę, kad svarbiau gausi lietuviškų knygų produkcija ir tinkamas jos bibliografavimas. Jų supratimu, tai aksioma ir mūsų ateities darbo gairės. Todėl ir dėžutės su lituanistinėmis kortelėmis, fiksuojančiomis knygas su galimais lietuviškais tekstais, buvo pašalintos iš darbo kambarių, kad netrukdytų bibliografams ir neblaškytų jų dėmesio.

Ar ši nuomonė nėra koreguotina? Neseniai gautas iš Berlyno nacionalinės bibliotekos lietuviškas tekstas ir antraštinis puslapis knygos, kurioje jis buvo išspausdintas, verčia tuo suabejoti.

Tas lietuviškas tekstas trumpas, vos vieno puslapio: 25 raidžių raidynas ir 20 skaitvardžių.

Šis tekstas yra knygoje, kurios antraštinis puslapis yra lyg įvadas į pačią knygą, išspausdintą 1743 m. Leipgige, garsėjusiame savo mokslinėmis knygomis, knygomis jaunimui ir vadovėliais.

124 Das Litthauische Alphabet.		Das Schwedische Alphabet.	
Alphabetum Lituanicum.		Alphabetum Suedicum.	
Figur.	Bedeutung.	Figur.	Bedeutung.
A	a	A	a
B	b	B	b
C	c	C	c
D	d	D	d
E	e	E	e
F	f	F	f
G	g	G	g
H	h	H	h
I	i	I	i
K	k	K	k
L	l	L	l
M	m	M	m
N	n	N	n
O	o	O	o
P	p	P	p
Q	q	Q	q
R	r	R	r
S	s	S	s
T	t	T	t
U	u	U	u
V	v	V	v
X	x	X	x
Z	z	Z	z
z	z		

*) V hoc pro latino v habent, W verd pro Polonico Vu, hinc v neque in ling. Lith. neque Polon. usurpatur.

Knygos antraštė tokia: "Neu eröffnetes in Hundert Sprachen bestehendes A, b, c Buch ..." ["Nauja šimto kalbų abėcėlė" (elementorius)].

Kas būdinga šiai antraštei? Pirmiausia reikia pabrėžti, kad sąvoka "naujas" yra itin dažna Švietimo epochos knygoje. Perimta ji, be abejo, iš religinės literatūros (plg. "Naujas testamentas ..." ir kt.). Lietuvių XVIII a. raštijoje ji taip pat dažniausiai pasitaiko religiniuose raštuose ("Naujes altorius ...", "Naujes mokslas kryščionyskas", "Naujos giesmju knygos ...", "Naujos ... Maldu knygeles ..." ir pan.). Ir pačioje XIX a. pradžioje epitetas "naujas" randamas daugiausia iš vokiečių kalbos verstuose vadovėliuose, pavyzdžiui, J.G. Veiso Karaliaučiuje išleistame 1808 m. elementoriuje ir dar trijuose jo leidimuose, kurių egzempliorių neišliko.

Didžiojoje Lietuvoje po 16 m. (1824) išėjo tikrai "Naujas mokslas skaytima ...", vėliau pasirodė "Naujas žiamajtiškas elementorius ...", "Naujausias elementorius ..." ir kt. Viską turbūt vainikavo plačiai žinomos mūsų tautos dainiaus Maironio eilutės "Užtrauksim naują giesmę, broliai ...". Jos žymėjo naujos epochos pradžią ir buvo parašytos XIX a. pabaigoje. Švietimo amžius vėlavo Lietuvoje visu šimtmečiu!

Vakarų Europos raštijai XVIII a. itin būdinga didelių skaičių akcentavimas antraštiniame puslapyje, (plg. "Das Gebeth des Herrn, oder Vaterunserversammlung in hundert zwey und fünfzig Sprachen", "Neu eröffnetes in Hundert Sprachen bestehendes A, b, c Buch ..." ir pan.), o lietuvių raštijoje tai beveik nepriėjo. Antraštėse nedideli skaičiai paprastai pasitaiko tik verstinėse knygoje, arba tiksliai jie yra neapibrėžti (kelios naujos knygos, kitos naujos giesmės ir pan.). Tiesa, Kl. Skabeikos elementoriaus antrojo leidimo (1915) antraštiniame puslapyje pažymėta: "Apie 400 piešinių", bet čia Kl. Skabeika yra nusižiūrėjęs į panašų rusišką vadovėlį.

Mums itin svarbi minėtos vokiškos knygos alternatyvi antraštė, tartum argumentuojanti sąvoką "nauja" ir nusakanti pačios Švietimo epochos pagrindinį bruožą - visa apimantį demokratiškumą, norą naujai pažinti pasaulį su visomis jame gyvenančiomis tautomis.

Besimokantiems, nurodomas trumpasis būdas susipažinti ne tik su vokiečių, lotynų, prancūzų, italų, bet ir su Rytų kalbomis ("... nicht allein in der Deutsch, Lateinisch, Französisch, Italiänisch, etc. sonder auch zu denen meisten Orientalischen Sprachen ..."). Į Rytų tautų kalbų skyrių, aišku, įeina ir lietuvių kalba.

Puslapio vinjetė, nurodanti knygos pobūdį, taip pat yra informatyvi ir prasminga. Iš jos sužinome, kad vadovėlis priklausė vadinamajai gaidžių (Hahnfibel) grupei, kurios skiriamasis bruožas yra gaidžio paveikslukas (Schmuckstück).

J. Bencingas straipsnyje "Zur Entstehung der Hahnfibel" (Philobilon, Hamburg 3 (1959), p. 9-19) nurodo, kad pirmasis gaidį kaip puošmeną panaudojo J. Eichornas 1575 m. Su tokiu priedu paskutinis elementorius pasirodė apie 1800 m. Per tą laiką (225 metus) įvairiose vietose -

Vokietijoje, Olandijoje, Danijoje, Čekijoje ir kt. - iš spaudos išėjo 23 tokio pobūdžio elementoriai. J. Bencingas pateikia jų sąrašą, kuriame dvidešimta vieta iš eilės yra nurodyta ir mūsų minėtoji šimto kalbų abėcėlė. Vadovėlius J. Bencingas klasifikuoja tik pagal leidimo duomenis, chronologine tvarka, visiškai neapibūdinamas jų turinio, vien tik keliais štrichais pažymėdamas, kaip atrodo elementoriaus gaidys ir kur jis yra. Paprastai gaidys beveik visuose pradžiamoksluose būdavo paskutiniame puslapyje, o minėtos knygos straipsnį autorius trumpai apibūdina, tesakydamas, kad gaidys įmontuotas į vinjetę. Tai mes ir matome antraštinio puslapio kopijoje.

Tilžeje.

Mąklas išspanklas prie Eudricio žufo.

Ši vinjetė buvo nevienodai aiškinama. Antikinės literatūros vertėja daktarė E. Ulčinaitė mano, kad raidės H M reiškiančios Hahnus Magister (Gaidys mokytojas), o dailėtyrininkė L. Šinkūnaitės nuomone, antraštinio puslapio viršelyje išreikšta knygos idėja: uolus darbas Žemėje susilaukia dangaus palaiminimo. Šią mintį, išreikštą lotynišku įrašu, patvirtintų ir aštuoniakampė žvaigždė (to meto kūriniuose vaizduojama šešiakampė), o širdyje įterptos raidės H M reiškia Honores Mundi - "Pasaulio garbė".

Savaime suprantama, kad tos hipotezės, būtų aiškesnės, jeigu turėtume pačią knygą, kuri yra iliustruota ir galbūt dar su koku nors įvadu.

Be to, lietuvių bibliografijoje yra užregistruotos "Skaitytinės" arba "Gaidžio" pibelis. Išleistas knygelės Tilžeje ir Karaliaučiuje XIX a. pabaigoje (tikslūs leidimo metai nenustatyti).

Autorius sudarytojas antraštiniame puslapyje nepasirašęs. Jis nurodytas H. Wegehaupto knygoje "Alte deutsche Kinderbücher" (Berlin, 1979, p. 180, 1576 įrašas: "John Frdr. Fritz"). Pirmame "Lietuvos TSR bibliografijos" serijos A tome 470 p., 9-10 įrašė yra užregistruota 1748 m. taip pat Leipzige išleista jo sudaryta knyga: "Orientalisch-und occidentalischer Sprachmeister, welcher nicht allein hundert Alphabete ..., sondern auch das Gebet des Herrn in 200 Sprachen und Mundarten... mittheilet ..." ["Rytų ir Vakarų kalbų vadovas, kuris perteikia ne tik šimtą raidynų..., bet ir Viešpaties maldą 200 kalbų bei tarmių..." D 1-2]. Lietuviškas raidynas ir skaitvardžiai tiek pirmoje, tiek antroje jo knygoje yra visiškai tapatūs. Norint susidaryti tikrą knygos turinio vaizdą, būtina ją arba jos kopiją parsisiųsdinti iš Vokietijos, nes šios hipotezės apie pirmąją knygą, remiantis antrąja, atrodo pernelyg drąsios, ar net beprasmiškos.

Kaip jau minėjome, knyga išleista Leipzige. Ją išleido Fr. Gesneris, kuris yra sudaręs Devyniasdešimt septynių žodžių bei posakių lietuvišką-vokišką žodynėlį, paskelbtą "Europos keleivyje". Ši knyga (deja, aprašyta pagal šaltinius) taip pat mūsų užregistruota "Lietuvos TSR bibliografijos" serijos A pirmame tome, 470 p., 12 įrašė: Gessner, Ch.F. Eropäischer Wandersmann. Leipzig, 1762. 267 p.

Summary

Is it Worthwhile Registering Lithuanian Texts?

Aurelija RABAČIAUSKAITĖ

Article presents a brief review on the Lithuanian version of the book "New Primer of a Hundred Languages..." ("Nauja šimto kalbų abėcėlė...") published in the German language in Leipzig, 1743, the text of which is closely linked with the old Lithuanian book (primer books) and also reveals the aspirations of the 18th century German philologists.

V. Biržiška has started bibliographing similar Lithua-

nian texts. Presently, the work has somewhat ceased due to the existing erroneous opinion that bibliographing of Lithuanian texts is a matter of minor importance. Actually, interest in the Lithuanian texts should be considered as one of the priorities in our bibliographic activities and should be appropriately evaluated, as these texts demonstrate our cultural integration into the cultures of neighbouring countries, which is now receiving universal attention.

Matome, kad J.F.Frico knyga su lietuvišku tekstu turi savo tvirtą vietą lietuviškos nacionalinės bibliografijos sistemoje. Ši knyga taip pat sukelia kai kurių minčių bei prielaidų apie panašių tekstų ieškojimą bei registravimą.

Išvados. Pirmą. Lietuviški tekstai turi tarsi dvilypius matavimus bei reikšmės kriterijus. Svarbu ne tik tekstas, bet ir pati knyga, kurioje tekstas paskelbtas. Ši knyga gali būti paskata tolesniems tyrinėjimams.

Antra. Naujai atrasti tekstai papildoma lietuvių kalbos tyrinėtojų bei propaguotojų sąrašą, nereikia remtis vien tais pačiais skambiais vardais (Herderis, Lesingas, Getė). Trečia. Kitakalbės knygos dažnai padeda geriau suprasti lietuvių raštiją, preciziškiau ją apibūdinti. Lietuviški tekstai, nors jie ir labai trumpučiai bei kuklūs (nekalbant jau apie tokias knygas, kur jų yra labai daug, kur jie persipina su svarbiais mūsų istorijos ir kalbos tyrinėjimais) dažnai tampa istoriniais dokumentais, papildančiais istorinės epochos charakteristiką.

Ketvirta. Beveik visi lietuviški tekstai, užregistruoti pirmame "Lietuvos TSR bibliografijos" serijos A tome, buvo surasti V. Biržiškos ir kitų ankstesnių bibliografų. Naujų tėra keturi. Dėl to gali būti kalta ir toji kaip aksioma pateikiama mūsų darbo nuostata.